

Ю. О. Семенчук,

Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ-МІЖНАРОДНИКІВ

У статті йдеться про теоретичні передумови щодо формування соціокультурної компетентності студентів економічних спеціальностей, розглядаються інтерактивні технології для розвитку вмінь міжкультурного спілкування, аналізуються шляхи досягнення високого рівня навченості студентів з урахуванням міжкультурних особливостей іноземної комунікації.

Ключові слова: вміня міжкультурного спілкування, інтерактивні технології навчання, іноземна комунікація, соціокультурна компетентність.

В статье описываются теоретические предпосылки для формирования социокультурной компетентности студентов экономических специальностей, рассматриваются интерактивные технологии для развития умений межкультурного общения, анализируются пути достижения студентами высокого уровня владения языком с учетом межкультурных особенностей иноязычной коммуникации.

Ключевые слова: умения межкультурного общения, интерактивные технологии обучения, иноязычная коммуникация, социокультурная компетентность.

The article is devoted to the study of theoretical prerequisites aimed at forming cross cultural competence with students of economic specialties, to the description of interactive technologies for the development of relevant speaking and writing skills, to the analysis of the ways for having a good command of foreign language considering the cross cultural peculiarities of communication.

Key words: skills of cross cultural communication, interactive technologies of teaching, foreign language communication, cross cultural competence.

Суспільно-економічні перетворення в Україні вимагають фахівців з високим рівнем професійної підготовки, комп'ютерної грамотності і володіння іноземними мовами. Власне іноземна мова як навчальна дисципліна відкриває широкі можливості для оволодіння студентами соціокультурним аспектом іноземної комунікації, необхідним для усного і писемного спілкування у різноманітних ситуаціях ділової діяльності. Потреба у формуванні соціокультурної компетентності майбутніх фахівців у сфері зовнішньоекономічних зв'язків зумовлює актуальність дослідження і визначає його мету як аналіз теоретичних передумов для формування вмінь міжкультурного спілкування, розгляд інтерактивних технологій як способу досягнення високого рівня володіння іноземною мовою з урахуванням особливостей ділової комунікації в контексті діалогу культур.

Аналіз науково-методичної літератури показує, що невід'ємним компонентом іноземної комунікативної компетенції є лінгвосоціокультурна компетенція, яка, у свою чергу, складається з кількох компетенцій: соціолінгвістичної, соціокультурної і соціальної [6, с. 13]. На думку С.Ю. Ніколаєвої, соціолінгвістична компетенція – це здатність здійснювати вибір мовних форм, використовувати їх і перетворювати відповідно до контексту, а також усвідомлення зв'язків між мовою (мовами) і явищами суспільного життя; соціокультурна компетенція – це здатність користуватися у процесі спілкування набутими знаннями про національно-культурні особливості соціальної і мовленнєвої поведінки носіїв мови, яка вивчається; соціальна компетенція – це здатність вступати в комунікативні стосунки з іншими людьми, орієнтуватися у соціальній ситуації і керувати нею. Соціокультурний підхід до навчання іноземної мови повинен ґрунтуватися на необхідності оволодіння культурою країни, мова якої вивчається, шляхом засвоєння правил мовленнєвої поведінки, національних особливостей носіїв мови, специфічних інструментів міжкультурного спілкування. В контексті навчання англійської мови за професійним спрямуванням О.Б. Тарнопольський і О.П. Кожушко виокремлюють власне діловий лінгвосоціокультурний компонент іноземної комунікативної компетенції, який, на їхню думку, складається з численних вербальних стереотипів і реалій, засвоєння яких необхідне для оформлення ділової комунікації згідно норм, прийнятих у певному мовному й культурному соціумі для регулювання ділових стосунків [11, с. 34]. Отже, услід за Н.В. Мороз вважаємо, що студентам необхідно мати країнознавчі, лінгвокраїнознавчі, соціолінгвістичні знання та уміння співставляти мовні засоби з метою й умовами спілкування, уміння організовувати мовленнєве спілкування відповідно до соціальних норм поведінки, уміння використовувати мовні засоби відповідно до національно зумовлених особливостей [5]. Вміння міжкультурного спілкування, що забезпечують процес формування соціокультурної компетентності, розвиваються у процесі вивчення студентами іноземної мови, коли вони черпають лінгвосоціокультурну інформацію, наприклад, про традиції носіїв мови, про історію та культуру країни, мову якої вивчають, а також, коли отримані знання трансформуються у власні судження та переконання, стають частиною світогляду студентів. Міжкультурний аспект навчання іноземної мови передбачає вивчення правил і норм вербальної та невербальної поведінки комунікантів, специфіки менталітету, рис національного характеру певної мовної спільноти. Знання цих та інших особливостей міжкультурного ділового спілкування дозволить розвинути у студентів почуття толерантного ставлення і поваги до представників інших культур, вміння переборювати упереджені ставлення та стереотипи. Оволодівши комплексом вмінь та знань щодо явищ міжкультурної комунікації, студенти зможуть здійснювати міжособистісну взаємодію на основі толерантності, відвертості, поваги та готовності до конструктивної співпраці, що відповідає принципам ділової етики, професіоналізму та компетентності в сфері міжнародного бізнесу.

Термін «соціокультурна компетенція» в науково-педагогічній літературі корелює з терміном «міжкультурна компетенція» і деякі дослідники (наприклад, С.Є. Цветкова) ототожнюють його з терміном «міжкультурна компетентність». Однак, як вважає І.О. Зимня, компетенція – це внутрішнє, потенційне новоутворення: знання, уявлення, алгоритми дій, які проявляються в компетентності. Компетентність, на її думку – це «інтегративное личностное качество, которое включает комплекс знаний, умений и навыков предметного и надпредметного уровней, систему личностно-профессиональных ценностей и отношений, готовность и способность специалиста целесообразно действовать в стандартных и нестандартных ситуациях с высокой степенью эмоционально-волевой регуляции» [2, с. 41] (цитуються мовою оригіналу – Ю.С.). Р.П. Мильруд вважає, що компетентність – це комплексний особистісний ресурс, який забезпечує можливість ефективної взаємодії з навколишнім світом в тій чи іншій галузі і який залежить від необхідних для цього компетенцій [4, с. 31]. За визначенням Я.В. Садчикової, міжкультурна компетентність – це системна якість особистості, і ця якість проявляється в знанні та розумінні своєї та іноземної культури, у стійкому інтересі до полікультурних цінностей, в умінні виступити в ролі посередника між представниками різних культур, у вмінні визначати причини порушення міжкультурної комунікації та у вмінні долати комунікативні бар'єри, які виникають через міжкультурні відмінності [7]. В. Д. Грищенко вважає, що міжкультурна компетентність – це риса, характеристика особистості, що складається з трьох компонентів: культурно маркованих знань, сформованих комунікативних умінь, і, як наслідок, здатності до міжкультурного спілкування, а міжкультурна компетенція – це діяльна сторона особистості, що спрямована на реалізацію та актуалізацію міжкультурної компетентності і на адекватне міжкультурне спілкування в умовах діалогу культур [1, с. 81].

Вчені (Н. Ф. Бориско, Н. Д. Гальскова, Г. В. Єлізарова, С. Ю. Ніколаєва, Ю. І. Пассов, М. В. Плеханова, І.Л. Плужник, В. В. Сафонова, В. П. Сисоев, В. П. Фурманова, С. Є. Цветкова та ін.) приділяють велику увагу вирішенню питань щодо навчання студентів іноземної мови як мови міжкультурного спілкування, що передбачає засвоєння студентами правил і норм поведінки в іншомовному середовищі, вивчення ними традицій та цінностей носіїв мови, ознайомлення з ментальністю і способами мислення представників інших культур. Володіння такою інформацією дозволить майбутнім фахівцям уникнути комунікативних пасток та соціальних конфліктів в процесі вирішення ділових проблем, сприятиме налагодженню атмосфери довіри та співробітництва. Проте, як свідчать результати опитування, студенти досить низько оцінюють свою готовність до міжкультурної комунікації (65,8% з 505 опитаних), а 67 відсотків опитаних відчувають високий рівень невпевненості, невизначеності і хвилювання в процесі спілкування з представниками інших культур [12]. Тому, вважає Л.Г. Юсупова, необхідно спрямувати зусилля викладачів на активізацію потенційних можливостей студентів до міжкультурної комунікації, розвивати у них готовність до мовленнєвої взаємодії, використовуючи накопичений досвід, знання та уміння. Серед таких потенційних можливостей розглядаємо можливість використання технологій інтерактивного навчання, які довели свою ефективність [8; 9; 10].

Використання таких технологій навчання передбачає проведення презентацій, дискусій, рольових та ділових ігор, моделювання практичних ситуацій. Інтерактивне навчання, вважають дослідники (Л. П. Гімпель, Т. О. Дмитренко, О. О. Іванова, С. С. Кашлев, Н. В. Козлова, О. В. Обсков, О. І. Пометун, Г. К. Селевко та ін.), формує здатність мислити неординарно, по-своєму бачити проблемну ситуацію і виходи з неї, обґрунтовувати свою позицію і свої життєві цінності. Інтерактивність передбачає наявність зворотного зв'язку, можливість адекватно реагувати і оцінювати результати спільної діяльності, здатність змінювати способи виконання завдань. Важливою передумовою інтерактивного навчання, яке на думку багатьох дослідників виступає як безпосередня міжособистісна комунікація, є здатність людини орієнтуватися в ситуаціях спілкування, вміння розуміти і приймати роль свого співрозмовника, спроможність уявити і передбачити можливу реакцію партнера по спілкуванню на висловлені пропозиції щодо певних вчинків та мовленнєвих дій. В рамках інтерактивного навчання фахівці з проблем міжкультурної комунікації (Ф. С. Бацевич, Н. М. Губіна, Г. О. Копил, А. П. Садохін, Н. Б. Самойленко, С. Г. Тер-Мінасова та ін.) пропонують проводити крос-культурний тренінг, завданнями якого є отримання й творча переробка достовірної інформації про риси і норми міжкультурної поведінки, набуття професійних навичок, необхідних для ефективної взаємодії в різних культурних середовищах, засвоєння відповідних до ситуації моделей і стилів комунікації, щоб упоратися з культурним шоком та уникнути комунікативних пасток. Такі тренінги допоможуть студентам як учасникам діалогу культур оволодіти культурним пластом лексики, фоновими знаннями, нормами ділової етики, що зумовлює успіх міжкультурної комунікації.

Інтерактивне навчання, за С. С. Кашлевым, є процесом міжособистісної комунікації в навчальних умовах, для якого характерним є високий ступінь інтенсивності спілкування, розмаїття видів, форм та прийомів діяльності, цілеспрямована рефлексія та взаємовплив учасників педагогічного процесу [3, с. 38]. Технологія інтерактивного навчання будується на сумісному виконанні суб'єктами навчального процесу проблемно-орієнтованих завдань, що природно супроводжується іншомовним спілкуванням, робить комунікативну взаємодію всіх учасників професійно значущою та мотиваційно підкріпленою. Організація парно-групових форм роботи, таких як рольові та ділові ігри, навчальні дискусії, круглі столи, тренінги тощо в процесі іншомовної мовленнєвої діяльності розвиває вміння аргументувати свою точку зору на способи вирішення певної виробничої проблеми, вміння інтерпретувати факти або статистичну інформацію, вміння прогнозувати хід подальших дій, вміння оцінити ситуацію через призму власного досвіду і прийняти вірне рішення. Прагматичний компонент інтерактивного навчання полягає у формуванні внутрішньої мотивації до оволодіння курсом професійно орієнтованої іноземної мови з урахуванням міжкультурних особливостей іншомовної комунікації. Окрім того, інтерактивне навчання актуалізує комплекс професійних знань та умінь студентів, формує такі якості, як готовність адаптуватися в нових умовах, здатність до інноваційного мислення, креативність, ініціативність, відповідальність. Таким чином, формуючи свою іншомовну комунікативну компетентність за до-

помогою широкого діапазону видів інтерактивної навчальної діяльності, студенти здійснюють професійну підготовку з акцентом на міжкультурні особливості мовлення. Отже, ми розглянули теоретичні аспекти формування соціокультурної компетентності, виявили особливості міжкультурного діалогу, проаналізували потенційні можливості інтерактивного навчання студентів. Перспективою подальшого дослідження може бути розробка інтерактивних вправ з урахуванням соціокультурного підходу до формування у студентів високого рівня іншомовної компетентності.

Література:

1. Грищенко В. Д. Аспекты содержания обучения межкультурной коммуникации в языковом вузе / Вера Дмитриевна Грищенко // Вестник МГОУ. – 2012. – № 2. – С. 79-84. (Серия: Педагогика).
2. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / Ирина Алексеевна Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34-42.
3. Кашлев С. С. Интерактивные методы обучения педагогике / Сергей Семенович Кашлев. – Минск : Вышейш. шк., 2004. – 176 с.
4. Мильруд Р. П. Компетентность в изучении языка / Радислав Петрович Мильруд // Иностранные языки в школе. – 2004. – № 7. – С. 30-36.
5. Мороз Н. В. Формування соціокультурної компетенції як складової професійної підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів / Надія Володимирівна Мороз: Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Нац. академія Держ. прикорд. служби України імені Богдана Хмельницького. – Хмельницький, 2007. – 234 с.
6. Ніколаєва С. Ю. Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентнісного підходу / Софія Юріївна Ніколаєва // Іноземні мови. – 2010. – № 2. – С. 11-17.
7. Садчикова Я.В. Формирование межкультурной компетентности студентов в процессе обучения иностранному языку в техническом вузе / Яна Викторовна Садчикова : Автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Пензенский госуд. педагогич. ун-т имени В. Г. Белинского. – Пенза, 2009. – 23 с.
8. Семенчук Ю. О. Використання технологій інтерактивного навчання студентів-економістів термінологічної лексики / Юліан Олексійович Семенчук // Іноземні мови. – 2010. – № 1. – С. 31-35.
9. Семенчук Ю. О. Розвиток умінь міжкультурного спілкування у майбутніх економістів / Юліан Олексійович Семенчук // Іноземні мови. – 2011. – № 3(67). – С. 32-37.
10. Семенчук Ю. О. Теоретичні засади інтерактивного навчання студентів англійської економічної лексики / Юліан Олексійович Семенчук // Вісник Чернігівського держ. пед-го ун-ту імені Тараса Шевченка. – 2007. – Випуск 48. – С. 281-284. (Серія: Педагогічні науки).
11. Тарнопольский О. Б. Методика обучения английскому языку для делового общения / Олег Борисович Тарнопольский, Светлана Павловна Кожушко / Учебное пособие. – К. : Ленвит, 2004. – 192 с.
12. Юсупова Л. Г. Развитие готовности студентов неязыковых специальностей вуза к межкультурной коммуникации / Ляля Гайнулловна Юсупова : Автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / ГОУ ВПО Магнитогорский госуд. технич. ун-т имени Г.И. Носова. – Челябинск, 2008. – 20 с.